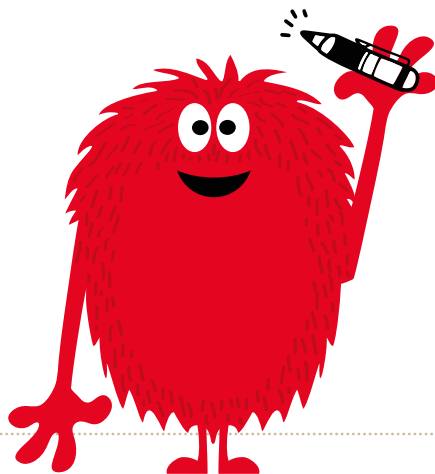

NEDERLANDS

M
A
V
O

1

Dit werkboek is vooral bedoeld voor denkwerk in de klas, niet om huiswerk in te maken. Deze oefeningen en vragen helpen je om te begrijpen hoe je je taalgebruik verbetert en om meer te weten te komen over hoe een taal in elkaar zit.

Je vindt in tekstblokken als deze theorie. Deze is genomen van de site BruutTAAL.nl. Op de site vind je uitgebreidere uitleg en links. Daarmee zoek je snel alle verbanden met andere theorie op. Gebruik daarvoor ook het zoekvak op de site.

Gebruik de schriftgedeeltes (met lijntjes) om aantekeningen te maken en om opdrachten uit te voeren die je eigen leraar je geeft. Noteer hier ook je vragen, zodat je ze op een geschikt moment aan je leraar kunt stellen.

Achterin vind je een lijst met de leerdoelen taalkunde en taalgebruik van dit schooljaar. Je kunt voor jezelf bijhouden hoe goed je op niveau bent. Samen met Kwizl vormt dit werkboek een leeromgeving die jou je Nederlands beter laat beheersen.

**BRUUT
TAAL.NL**

INHOUD

1. WOORDEN 6

Zelfstandige naamwoorden 6

Oefening 1	Spelen met naamwoorden	6
Oefening 2	Zelfstandige naamwoorden maken	9
Oefening 3	Samenstellingen	10
Oefening 4	Verkleinwoorden maken	11

Lidwoorden 12

Oefening 5	Lidwoord en geslacht	12
Oefening 6	Onbepaald en bepaald, enkelvoud en meervoud	13
Oefening 7	Lidwoorden met verstand gebruiken	14

Telwoorden 14

Oefening 8	Telwoordendictee	15
Oefening 9	Telwoorden en lidwoorden	16
Denkvraag		16

Bijvoeglijke naamwoorden 19

Oefening 10	Dictee	19
Oefening 11	Trappen van vergelijking	20
Oefening 12	Het lidwoord en het bijvoeglijk naamwoord	21
Oefening 13	Stoffelijk bijvoeglijk naamwoord	22

Werkwoorden 24

Oefening 14	Zelfstandige werkwoorden en hulpwerkwoorden	24
Oefening 15	Werkwoorden vervoegen	25

Spelling, basisbegrippen 26

Oefening 16	Fantasiewoordendictee	26
Oefening 17	Basisbegrippen spelling	27

2. ZINNEN 28

Inleidende vragen 28

Congruentie 29

Oefening 18 Invulverhaal 29

Werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde 30

Oefening 19 Werkwoordelijk of naamwoordelijk gezegde 31

Werkwoordelijk gezegde: rollen 33

Oefening 20 Rollen 34

Bijwoordelijke bepaling 34

Oefening 21 Bijwoordelijke bepaling 36

Zinsanalyse 37

Oefening 22 De onderwerpcheck 37

Oefening 23 Rollen: lijdend voorwerp herkennen 38

Oefening 24 De lijdendvoorwerpcheck 39

Oefening 25 Meewerkend voorwerp 40

Oefening 26 Zinsanalyse 41

Oefening 27 Zinnen bouwen 45

Leestekens 46

Oefening 28 Leestekens verklaren 46

Oefening 29 Leestekens plaatsen 47

Oefening 30 Leestekens in de tekst 48

3. LEERDOELEN, TAALKUNDE EN TAALGEBRUIK 50

4. VOORTGANG 54

Gelezen boeken 54

Jouw profiel 55

SCHRIFT 60

1. WOORDEN

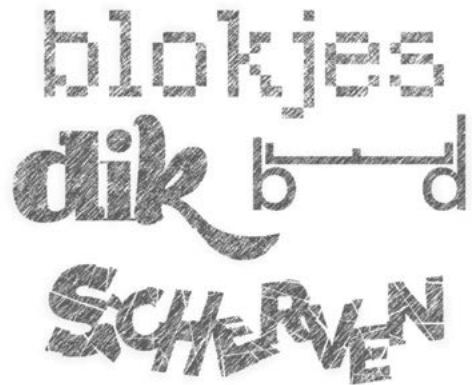
ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN

OEFENING 1

Spelen met naamwoorden

Hét kenmerk van alle naamwoorden is dat ze een naam geven aan iets. Dat zorgt ervoor dat je van deze woorden ook beeldwoorden kunt maken.

Je ziet hier een paar voorbeelden. Je herkent de letters en ziet dat de betekenis en de manier van schrijven duidelijk met elkaar samenhangen.

Maak hiernaast (op de volgende pagina's) 10 à 20 ontwerpen in het klein en kies er dan één tot drie uit om op A4-formaat mooi uit te werken.

Een zelfstandig naamwoord geeft 'een naam', je kunt er alles mee benoemen:

- **mensen** (Karlijn, Jansen, politieagent),
- **dieren** (konijn, kwal, vee),
- **dingen** (fiets, ventiel, dopje, rommel),
- **stoffen** (melk, gas),
- **begrippen** (lengte, honger, idee).

Ook alle **namen** zijn zelfstandig naamwoord: Willem II, New York en Lidl.

LIDWOORDEN

Bepaalde lidwoorden: de, het

Lidwoorden (lw) staan nooit alleen, ze horen altijd bij een zelfstandig naamwoord en geven het geslacht van dat zelfstandig naamwoord aan.

In het Frans (*le* en *la*) en het Duits (*die*, *der*, *das*) zie je dat heel duidelijk. Maar ook het Nederlands kent geslachten: mannelijk, vrouwelijk en onzijdig.

Alle mannelijke en vrouwelijke woorden krijgen het lidwoord **de** en alle onzijdige woorden krijgen **het**.

OEFENING 5

Lidwoord en geslacht

Aan boerderijdieren kun je nog heel goed zien dat het Nederlands met zijn lidwoorden heel goed rekening houdt met het geslacht. Vul dit schema in.

'de'-woorden		'het'-woorden
mannelijk	vrouwelijk	onzijdig
de	de koe	het
de hengst	de	het
de	de	het varken
de	de ooi	het
de	de	het hoen
de man	de	het

Onbepaald lidwoord: een

De en **het ('t)** zijn bepaalde lidwoorden, **een ('n)** noemen we onbepaald. Hoe zit dat?

Vergelijk **de** straat met **een** straat. Met **de straat** bedoelen we een bepaalde straat, weet je over welke straat het gaat; **een straat** kan elke straat zijn.

Het bepaalde lidwoord in het meervoud is voor alle woorden hetzelfde: **de**

- *de man (m) - de mannen*
- *de vrouw (v) - de vrouwen*
- *het kind (o) - de kinderen*

Het onbepaald lidwoord **een** verdwijnt in het meervoud: -

- *een man (m) - mannen*
- *een vrouw (v) - vrouwen*
- *een kind (o) - kinderen*

OEFENING 6

Onbepaald en bepaald, enkelvoud en meervoud

Zet zoveel mogelijk woorden in het meervoud.

Let op: het gebruik van een bepaald of onbepaald lidwoord mag je niet veranderen.

1. Het meisje houdt niet van het computerspel.

•

2. De jongen geeft niks om de Barbie.

•

3. Een vooroordeel komt zelden alleen.

•

4. Een meisje kookt graag pasta en een jongen eet het liefst een patatje.

•

OEFFENING 7

Lidwoorden met verstand gebruiken

Herschrijf de volgende tekst en zet zoveel mogelijk woorden in het meervoud, zonder onzin te gaan schrijven. Kijk goed of je te maken hebt met een bepaald of onbepaald lidwoord; dat mag je niet veranderen.

Op de hei loopt een hond los. Het is een heel gevaarlijke hond. Volgens het meisje is het maar een klein hondje. Het aantal loslopende honden is de laatste tijd drastisch toegenomen. Is dat een gevolg van het feit dat het baasje van tegenwoordig niet meer op het beestje kan passen?

•

.....

.....

.....

.....

TELWOORDEN

Hoofdtelwoorden geven een hoeveelheid aan

- **Bepaalde** hoofdtelwoorden doen dat absoluut, het zijn getallen of je ziet precies hoeveel je bedoelt: *één, beide, vijf achtste, enz.*
- **Onbepaalde** hoofdtelwoorden zijn relatief, je ziet niet precies hoeveel: *veel, meer, meest, weinig, minder, minst, zoveel, hoeveel, alle, sommige, meerdere, enz.*

Rangtelwoorden geven een volgorde aan (een *ranking*)

- **Bepaalde** rangtelwoorden doen dat absoluut, ze zijn afgeleid van getallen: *eerste, tiende, vijftachtigste, enz.*
- **Onbepaalde** rangtelwoorden zijn relatief, je ziet niet precies de hoeveelste: *laatste, hoeveelste, zoveelste, enz.*

De volgende woorden zijn allemaal zelfstandige naamwoorden.
Welk kenmerk hebben zij niet?
Bij sommige woorden ontbreken meerdere kenmerken.

	Geen enkelvoud mogelijk	Geen meervoud mogelijk	Geen verkleinwoord mogelijk
1. Rijst			
2. Notulen			
3. Rommel			
4. Onzin			
5. Hersenen			
6. Haat			
7. Hout			
8. Informatie			

AANTEKENINGEN / OPDRACHTEN / VRAGEN

WERKWOORDEN

Een **werkwoord (ww)** kun je vervoegen: het past zich aan aan de zin waarin het gebruikt wordt. Van het werkwoord **leven** (de infinitief) kennen we de volgende persoonsvormen: **leef, leeft, leven, leefde, leefden**, de deelwoorden: **levend** (onvoltooid) en **geleefd** (voltooid) en de niet zo vaak voorkomende aanvoegende wijs: **leve** (*Hij leve lang, hij leve lang*. Dit betekent: *Ik hoop dat hij lang leeft*).

Je kiest de passende vorm door rekening te houden met het onderwerp, de tijd en de inhoud van de zin.

Zelfstandig werkwoord

Een zelfstandig werkwoord heeft zelf een betekenis; je kunt je er iets bij voorstellen: fietsen, slapen, luisteren. Het kan dan ook als enige werkwoord in een zin staan. Als er meerdere werkwoorden in de zin staan, is dit het belangrijkste werkwoord. Dit noemen we **de handeling**: dit werkwoord geeft aan wat iemand doet of wat er gebeurt in de zin.

Hulpwerkwoord (van tijd): hebben, zijn, zullen

Een hulpwerkwoord van tijd helpt een ander werkwoord van tijd te veranderen. In tegenstelling tot het zelfstandig werkwoord heeft een hulpwerkwoord van tijd zelf nauwelijks of geen betekenis. Het verandert alleen de tijd van de zin. **Hebben** en **zijn** zorgen voor een voltooide tijd, **zullen** zorgt voor de toekomstige tijd.

Een hulpwerkwoord vormt samen met het zelfstandige werkwoord het werkwoordelijk gezegde. Een hulpwerkwoord staat nooit alleen in de zin.

OEFENING 14

Zelfstandige werkwoorden en hulpwerkwoorden

Onderstreep in onderstaande tekst alle werkwoorden. Omcirkel daarna alleen de zelfstandige werkwoorden. Controleer of je geen zinnen overhoudt zonder zelfstandig werkwoord.

Toen ik gisteren naar bed ging, had ik lekker lang gedoucht. Ik kroop dus lekker opgewarmd

mijn bedje in. Terwijl ik aan het doezelen was, droomde ik weg naar een tropisch eiland.

Daar zat ik aan een mooi zwembad en ik had net heerlijk gegeten toen er een man op me afkwam.

Hij had me al een tijdje bekeken en blijkbaar beviel hem wat hij zag.

“Ik zou je graag uitnodigen voor mijn nieuwe film,” zei hij.

“Heel fijn,” antwoordde ik, “maar ik heb nog nauwelijks geslapen en ik zou morgen weer vroeg opstaan.”

OEFENING 15

Werkwoorden vervoegen

Vul in het volgende schema de ontbrekende vormen in.

	 (het hele werkwoord)	 tegenwoordige tijd	 verleden tijd	 (denk: ik heb.... / ik ben....)
1.	 gaan			
2.		 belooft		
3.			 was	
4.				 gebogen
5.	 ophangen			
6.		 schrijft		
7.			 miste	
8.				 geloeid
9.	 lezen			
10.		 komt		

CONGRUENTIE

OEFENING 18

Invulverhaal

Vul op de open plaatsen woorden of woordgroepen in, waardoor je een goedlopend verhaal krijgt. Deze woorden bedenkt je zelf.

Dodelijk vermoeid kwamen (1) uit (2)
 (3) hadden helemaal geen (4) gevonden.
 (5) gaf als verklaring dat (6) heel veel
 (7) had gezien, maar niet (8) geloven dat
 er zoveel (9) zou zijn in (10)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

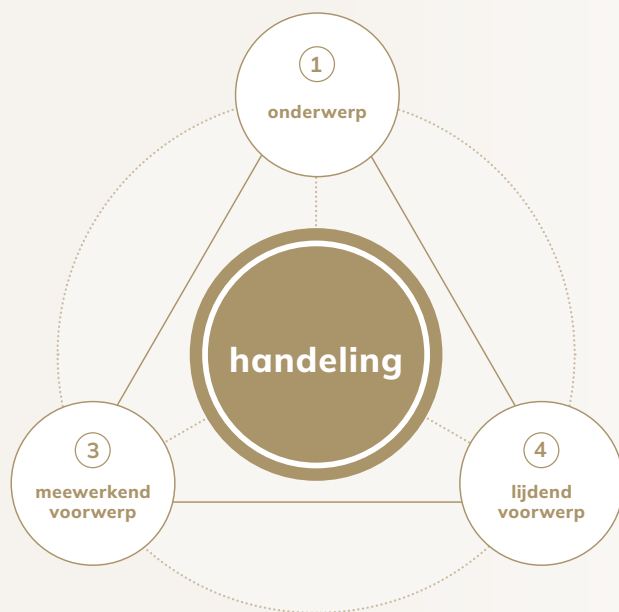
Congruentie

Een **onderwerp** en een **persoonsvorm** staan óf allebei in het enkelvoud óf allebei in het meervoud. Van die eigenschap maken we gebruik als we een onderwerp zoeken: verander de persoonsvorm van getal (van enkelvoud naar meervoud, of van meervoud naar enkelvoud) en je voelt dat het onderwerp mee moet veranderen.

Beide zinsdelen zijn dus congruent aan elkaar.

WERKWOORDELIJK GEZEGDE: ROLLEN

De handeling is de regisseur van de zin
en verdeelt de rollen.

Een handeling (het zelfstandige
werkwoord) kan in verreweg
de meeste gevallen maximaal
drie zinsdelen een rol geven:

①	1^e naamval
Het onderwerp	o
De handelaar, deze doet iets.		
④	4^e naamval
Het lijdend voorwerp	lv
Hier wordt iets mee gedaan,
dit zinsdeel ondergaat de handeling.		
③	3^e naamval
Het meewerkend voorwerp	mv
De ontvanger, dit zinsdeel krijgt
(of heel soms: verliest) het lijdend voorwerp		

In de les heb je werkwoorden verdeeld in 3 groepen:

- 1-plaatsige (met alleen o),
- 2-plaatsige (o + lv) en
- 3-plaatsige (met o, lv en mv).

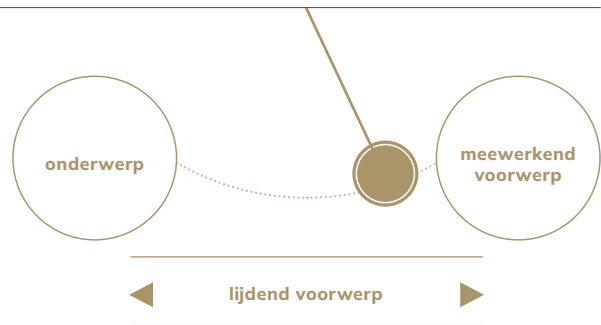
Maak steeds met 2 van die werkwoorden een zin waarin dat werkwoord ook precies
die rollen uitdeelt.

- 1-plaatsig
.....
.....
- 2-plaatsig
.....
.....
.....
- 3-plaatsig
.....
.....
.....

OEFENING 25

Meewerkend voorwerp

Het meewerkend voorwerp krijgt (heel soms: verliest) het lijdend voorwerp. Het is dus bijna altijd de ontvanger en daarom meestal een levend wezen/instelling. Het lijdend voorwerp gaat van de één (onderwerp) naar de ander (meewerkend voorwerp) of andersom.

Een meewerkend voorwerp heeft een werkwoord nodig dat 3 rollen kan uitdelen en daarom is het een werkwoord dat altijd lijkt op geven of het omgekeerde van geven: afpakken, bijvoorbeeld. Ook veel werkwoorden die met communicatie te maken hebben, zijn vaak drieplaatsig: vertellen of voorlezen, bijvoorbeeld. De handeling past op de plaats van de puntjes:

IEMAND IETS ...

aanbieden, afstaan, bezorgen, brengen, geven, gunnen, leveren, nalaten, schenken, sturen, toedienen, toestaan, betalen, lenen, verkopen, meedelen, schrijven, vertellen, voorlezen, vertellen, zeggen, vergeven, verwijten, zweren, tonen, smeken, verzoeken, vragen, antwoorden, bevelen, gelasten, voorschrijven, aanbevelen, aanraden, afraden, voorstellen, beloven, leren, afpakken, ontnemen, onthouden, ontzeggen.

Meewerkendvoorwerpcheck

Je kunt voor een meewerkend voorwerp *aan*, *voor* (soms *van/bij*) zetten; als dat woord er al staat, moet je het weg kunnen laten.

- Ik geef (aan) jou een cadeau.
- Frenkie pakt (bij/van) Messi de bal af.
- Ik heb (voor) haar een verrassing meegenomen.

Kies hierboven vijf werkwoorden uit en maak er zinnen van. Geef in elke zin aan wat het onderwerp (o), lijdend voorwerp (lv) en meewerkend voorwerp (mv) is.

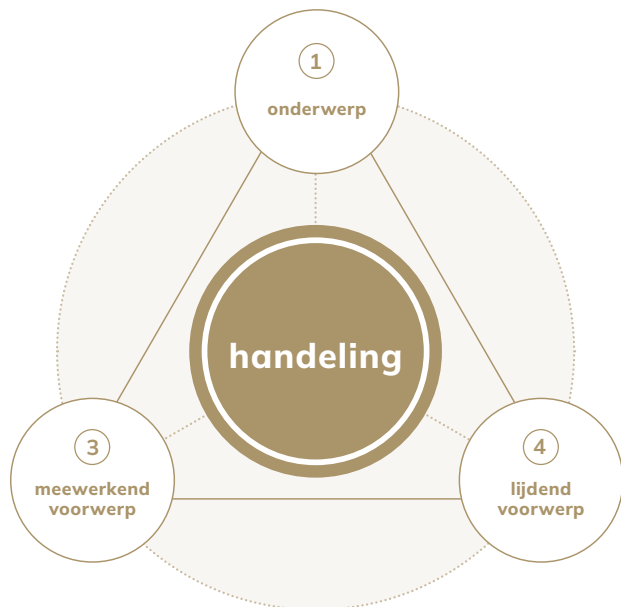
1.
2.
3.
4.
5.

OEFENING 26

Zinsanalyse

De volgende zinnen hebben allemaal een werkwoordelijk gezegde; je kunt er een handeling in vinden, iemand doet iets, er gebeurt iets.

Probeer nu van iedere zin te analyseren hoe deze zin precies is opgebouwd. Let op: niet ieder zinsdeel zit altijd in de zin.

1. In de Top 40 vind je de grootste hits van dit moment.

Handeling :

Onderwerp :

Lijdend voorwerp :

Meewerkend voorwerp :

Bijwoordelijke bepaling :

----- vraagwoord : bwb van :

2. De Stichting Top 40 stelde die hitlijsten samen met behulp van verkoopcijfers.

Handeling :

Onderwerp :

Lijdend voorwerp :

Meewerkend voorwerp :

Bijwoordelijke bepaling :

----- vraagwoord : bwb van :

3. LEERDOELEN TAALKUNDE EN TAALGEBRUIK

In het onderstaande schema kun je aangeven hoe goed jij een onderdeel beheerst door een kruisje te zetten in de kolom die past bij jouw kennis en vaardigheid. Je vindt deze pagina ook op BruutTAAL.nl (typ in het zoekscherm “leerdoelen”). Daar zijn de dikgedrukte woorden links en kun je gemakkelijk opzoeken wat je moet weten.

- 1 Ik weet waar het over gaat.
- 2 Ik begrijp dit.
- 3 Ik vergeet dit nooit meer.

WOORDEN BENOEMEN	1	2	3
NAAMWOORDEN			
Je kunt het begrip <i>naamwoord</i> verklaren: daarmee kun je alles beNOEMEn. Je snapt de relatie tussen het bijvoeglijk en het zelfstandig naamwoord .			
Je weet wat een samenstelling is en dat je die als één woord schrijft.			
Je kunt meervouden vormen. Je weet dat sommige meervouden een apostrof hebben.			
Je kunt verkleinwoorden maken. Je weet dat je bij sommige verkleinwoorden een dubbele klinker schrijft.			
Je kunt bepalen of het bijvoeglijk naamwoord een eind-e krijgt, afhankelijk van het zelfstandig naamwoord en het lidwoord.			
Je weet wat een stoffelijk bijvoeglijk naamwoord is en wat de speciale spelregels zijn.			

4. VOORTGANG

Gelezen boeken

Noteer titel en schrijver

1. Titel :

Schrijver :

2. Titel :

Schrijver :

3. Titel :

Schrijver :

4. Titel :

Schrijver :

5. Titel :

Schrijver :

Als je alleen werkt

Welke 5 uitspraken passen het best bij jou?

Zet 5 kruisjes in kolom 1 (en aan het eind van het jaar in kolom 2, misschien verander je wel)

	1	2
Ik doe dingen graag op mijn eigen manier.		
Ik kan makkelijk een uur goed aan het werk blijven.		
Ik vind het moeilijk om werkstukken op tijd af te hebben.		
Ik heb graag dat er precies gezegd wordt hoe ik iets moet doen.		
Bij een moeilijke opdracht vraag ik meteen om hulp.		
Ik leer graag.		
Ik maak liever 20 kleine opdrachten dan 1 grote die net zo lang duurt.		
Ik wijk wel eens van de opdracht af om hem voor mezelf interessanter te maken.		
Ik onderzoek/experimenteer graag.		
Ik maak liever 1 grote opdracht dan 20 kleine die net zo lang duren.		
Het leuke van een werkstuk is dat je zelf voor een groot deel mag bepalen wat je leert.		
Voordat ik aan de slag ga, bedenk ik even heel bewust hoe ik iets ga aanpakken.		
Als een opdracht niet lukt, leg ik hem snel aan de kant.		
Werkstukken heb ik op tijd af.		
Ik vind het moeilijk om te blijven werken als er geen leraar in de buurt is.		

AFKORTINGEN WOORDSOORTEN

lw	:	lidwoord
olw	:	onbepaald lidwoord
blw	:	bepaald lidwoord
zn	:	zelfstandig naamwoord
bn	:	bijvoeglijk naamwoord
vz	:	voorzetsel
ww	:	werkwoord
hww	:	hulpwerkwoord
zww	:	zelfstandig werkwoord
tw	:	telwoord

AFKORTINGEN ZINDELEN

o	:	onderwerp
lv	:	lijdend voorwerp
mv	:	meewerkend voorwerp
bwb	:	bijwoordelijke bepaling
pv	:	persoonsvorm
wg	:	werkwoordelijk gezegde
ng	:	naamwoordelijk gezegde

